

Paweł Gługła

Tarnów

DZIAŁALNOŚĆ ZWIĄZKU CARITAS DIECEZJI TARNOWSKIEJ W 1946 ROKU

Związek Caritas Diecezji Tarnowskiej istniał w Tarnowie już przed wybuchem drugiej wojny światowej. Erygował go ówczesny biskup tarnowski Franciszek Lisowski¹ 1 marca 1937 roku na mocy kanonu 100 art. 1, kanonu 685 i kanonu 687 kodeksu prawa kanonicznego z 1917 roku². Zamianował on delegatem biskupim wielkiego jałmużnika ks. Michała Reca³,

¹ Franciszek Lisowski (1 X 1876 Cieszanów – 4 VI 1939 Tarnów) – polski biskup rzymskokatolicki, biskup pomocniczy lwowski w latach 1928–1933, biskup diecezjalny tarnowski w latach 1933–1939. Por. P. N i t e c k i, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999*, Warszawa 2000; A. N o w a k, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, T. 1: *Biskupi i kanonicy*, Tarnów 1999.

² Chodzi o kodeks prawa kanonicznego (*Codex Iuris Canonici*) z 1917 roku, którego kanon 100 §1 zawierał następującą treść: „Catholica Ecclesia et Apostolica Sedes moralis personae rationem habent ex ipsa ordinatione divina; ceterae inferiores personae morales in Ecclesia eam sortiuntur sive ex ipso iuris praescripto sive ex speciali competentis Superioris ecclesiastici concessione data per formale decretum ad finem religiosum vel caritativum”, natomiast w kanonie 685 powołując się na kanony 487–681 zapisano: „Associationes distinctae a religionibus vel societatibus de quibus in can. 487–681, ab Ecclesia constitui possunt vel ad perfectiorem vitam christianam inter socios promovendam, vel ad aliqua pietatis aut caritatis opera exercenda, vel denique ad incrementum publici cultus”. Z kolei kanon 687 w powiązaniu z kan. 100 mówił: „Ad normam can. 100, tunc tantum fidelium associationes iuridicam in Ecclesia personam acquirunt, cum a legitimo Superiore ecclesiastico formale obtinuerunt erectionis decretum”.

³ Michał Rec (12 V 1873 Chorzelów – 30 I 1958 Tarnów) – kapłan rzymskokatolicki, święcenia kapłańskie otrzymał 29 czerwca 1897 roku, po nich skierowany został na dalsze studia do Wiednia, gdzie 19 listopada 1900 roku uzyskał doktorat z teologii moralnej. Od 1901 roku prefekt w tarnowskim Seminarium Duchownym, od 1 września 1902 roku katecheta w I Gimnazjum w Tarnowie, od 2 września 1903 roku do 1 marca 1909 roku w II Gimnazjum. W latach 1903–1913 wicerektor Seminarium Duchownego w Tarnowie. W roku 1915 wywieziony z kilkoma klerykami w głąb Rosji. Potajemnie uczył tam alumnów. W latach 1928–1954 mieszkał w klasztorze księży filipinów w Tarnowie, później w Krynicy u ss. słuźebniczek. Był wielkim społecznikiem. Rozdawał wszystko co miał. Szerzej: A. N o w a k, *Słownik biograficzny kapłanów...*, T. 4: R–Ż, Tarnów 2004, s. 17–18.

a dyrektorem księdza Karola Pękałę⁴, natomiast sekretarką została Maria Dmochowska⁵.

Dnia 25 sierpnia 1945 roku Episkopat Polski ustanowił Centralę Krajową Caritas z siedzibą w Krakowie, którą kierował przez Komisję Episkopatu Polski ds. Charytatywnych. Na jej przewodniczącego powołano księcia kardynała Adama Stefana Sapiechę⁶, a członkami zostali biskupi Teodor Kubina⁷ i Jan Kanty Lorek CM⁸. Dyrektorem natomiast mianowano ks. dr. Karola Pękałę, późniejszego sufragana diecezji tarnowskiej. Na miejsce ks. K. Pękały w tarnowskiej Caritas mianowano dyrektorem ks. Stanisława Wójtowicza⁹.

⁴ Karol Pękała (26 X 1902 Siołkowa – 14 VIII 1968 Sozopol w Bułgarii) – polski biskup rzymskokatolicki, biskup pomocniczy tarnowski w latach 1946–1968. Szerzej: A. N o w a k, *Słownik biograficzny kapłanów...*, T. 1, s. 43–45; B. K u m o r, *Pękała Karol (1902–1968)* [w:] PSB, T. 25, z. 4, Wrocław 1980, s. 727–728; tenże, *Pękała Karol (1902–1968)* [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, T. 6: K–P, red. I. Grzebień, Warszawa 1983, s. 653–656.

⁵ Zob. B. K u m o r, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji, 1786–1985*, Kraków 1985, s. 473–474.

⁶ Adam Stefan Stanisław Bonifacy Józef Sapieha herbu Lis (14 V 1867 Krasiczyn – 23 VIII 1951 Kraków) – polski biskup rzymskokatolicki, biskup diecezjalny krakowski w latach 1911–1951 (od 1926 roku arcybiskup metropolita), kardynał prezbiter od roku 1946, senator I kadencji w II Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1922–1923. Przez historyków uznawany za jedną z czołowych postaci w dziejach Kościoła polskiego 1 poł. XX wieku. Nazywany Księciem Niezłomnym. Szerzej: M. R o Ź e k, *Kardynał Sapieha*, Kraków 2007; Z. W i g l u s z, *Kronika życia i działalności Adama Stefana Kardynała Księcia Sapiehy* [w:] *Księżę Niezłomny Kardynał Adam Stefan Sapieha*, red. R. Bogacz, Kraków 2001, s. 282.

⁷ Teodor Kubina (16 IV 1880 Świętochłowice – 13 II 1951 Częstochowa) – polski biskup rzymskokatolicki, pierwszy biskup częstochowski w latach 1926–1951. Szerzej: S. G a j e w s k i, *Kubina Teodor Filip* [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, [T. 2:] K–P, kom. red. R. Bender [i in.], Lublin 1994, s. 60–62; J. K o w a l s k i, *Biskup T. Kubina – człowiek wyprzedzający swoją epokę*, „Chrześcijaństwo”, T. 6: 1981, s. 25–51.

⁸ Jan Kanty Lorek CM (20 X 1886 Błażejowice – 4 I 1967 Sandomierz) – polski biskup rzymskokatolicki, misjonarz św. Wincentego a Paulo, administrator apostolski diecezji sandomierskiej w latach 1936–1946, biskup diecezjalny sandomierski w latach 1946–1967. Szerzej: P. N i t e c k i, dz. cyt.

⁹ Ksiądz Stanisław Wójtowicz (1912 Grudna Dolna – 1984 Bochnia) – kapłan rzymskokatolicki diecezji tarnowskiej, dr teologii UJ (1938), wikariusz w Gręboszowie, Bochni (1940), dyrektor Diecezjalnego Związku Caritas (1945), prokurator i profesor, m.in. teologii pastoralnej (1950) w tarnowskim Seminarium Duchownym. Budowniczy kościoła w Błoniu. Proboszcz w Bochni, restaurator kościoła parafialnego, przyczynił się do budowy dwóch nowych kościołów w Bochni. Przygotowywał jubileusz 50-lecia koronacji obrazu MB Bocheńskiej. Autor licznych prac i artykułów. Dziekan dekanatu bocheńskiego, szambelan papieski (1966), protonotariusz apostolski (1983). Spoczywa w Bochni. Zob. A. N o w a k, *Słownik biograficzny kapłanów...*, T. 6, s. 222–223.

Zasadniczym celem Centrali Caritas było zjednoczenie katolickiej dobroczynności, dopomaganie do usprawnienia jej działalności oraz reprezentacja i ochrona jej interesów. Centrala, spełniając swój podstawowy cel, miała utrzymywać stałą łączność z diecezjalnymi centralami kościelnej akcji charytatywnej w Polsce, udzielać im fachowej porady, poddawać inicjatywy oraz dopomagać im w ich działalności charytatywnej. Winna nadto urządzać kursy i zjazdy dla kierowników central diecezjalnych celem uzgadniania poczynań i wymiany myśli i spostrzeżeń oraz szkolenia pracowników charytatywnych. Do jej obowiązków należało wydawanie miesięcznego pisma dla spraw akcji charytatywnej¹⁰ oraz broszur, książek, ulotek itp. z jej zakresu, a także pomocy organizacyjnych jak odznak, plakatów, afiszów propagandowych itp. Z zadań ogólnych zwraca uwagę postulat krzewienia zrozumienia i ducha akcji charytatywnej na szerokiej niwie pracy społecznej przez prasę, odczyty i inne inicjatywy.

Statut Związku Caritas Diecezji Tarnowskiej został zaaprobowany przez biskupa tarnowskiego Jana Piotra Stepę¹¹ 4 grudnia 1946 roku pismem nr: L. 5937¹². Związek miał osobowość prawną kościelną i cywilną (art. 1). Statut określał jego cele (art. 2), środki (art. 3), fundusze (art. 4) i władze (art. 5). Nadto całą strukturę organizacyjną, zakres i sposoby działalności oraz członkostwo. Dla usprawnienia działalności powołano okręgi terytorialne, które pokrywały się z terenami dekanatów (art. 24, 25), jednakże okręgi nie miały zdolności do działań prawnych (art. 24). Zarząd mógł powoływać do istnienia podokręgi (art. 26). W ramach okręgu działały oddziały, które pokrywały się terytorialnie z parafiami i były to tzw. parafialne oddziały Caritas (art. 32). Statut przewidywał ponadto różne działania na wypadek rozwiązania Związku Caritas Diecezji Tarnowskiej.

Ksiądz Stanisław Bulanda¹³, wikariusz kapitulny w Tarnowie administrujący diecezją tarnowską, w „Currendzie” z 25 września 1945 roku napisał:

¹⁰ Czasopismem takim był na szczelbu ogólnopolskim „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, a na szczelbu diecezjalnym – „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”. Obydwa wydawane były od 1945 roku.

¹¹ Jan Piotr Stepa (24 VI 1892 Sasów – 28 V 1959 Tarnów) – polski biskup rzymskokatolicki, biskup diecezjalny tarnowski w latach 1946–1959. Od 1927 roku wykładał filozofię chrześcijańską na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie (dalej UJK). W 1929 roku habilitował się z filozofii chrześcijańskiej. Od 1 września 1932 roku był profesorem nadzwyczajnym filozofii chrześcijańskiej UJK. Szerzej: A. N o w a k, *Słownik biograficzny kapłanów...*, T. 1.

¹² ADTar., Dział Caritas Diecezji Tarnowskiej, sygn. CDT 27.

¹³ Stanisław Bulanda (28 III 1887 Czchów – 5 IV 1949 Tarnów) – kapłan rzymskokatolicki diecezji tarnowskiej, dr prawa kanonicznego, rządcą diecezji tarnowskiej, działacz charytatywny. Szerzej: P. S t a c h, *Życie i działalność śp. ks. dra Stanisława Bulandy*, „Currenda” (Tarnów), R. 111: 1961, s. 227–244.

Wyraz „Caritas” to najbardziej czarowne i najpiękniejsze słowo, jakim do nas Ewangelia przemawia; znaczy bowiem tyle co miłość, co miłosierdzie. Miłością, miłosierdziem przemawia Bóg do serc ludzkich, miłością i miłosierdziem zjednywamy sobie Jego łaskę i dobro. Cokolwiek dobrego dzieje się na świecie, jedynie miłość je utrwała, zdobi, uzupełnia; jakiegokolwiek przemiany społeczność ludzka przechodzi, nie może w nich braknąć szczerzej uczynnej miłości, czujnej troski na każdą niedolę i nieszczęście drugih. Gdy sobie uprzytomniam wszystko to, co w ostatnich latach przy pomocy Bożej udało się w diecezji dokonać przez działalność związku Caritas, staje przed oczyma jakby jakowaś postać anielska, która jedną rękę kładzie na rozpalone czoło nieszczęśliwego, zasłaniając mu oczy przed koszmarem nieszczęścia, drugą, troskliwie opatruje jego rany, w morzu cierpienia, grozy i nieszczęść wojennych nie wszystkiemu dało się zaradzić; gdziekolwiek dotarła troskliwa ręka Caritas, do izdebki chorego, do mrocznej celi więziennej, do obozu karnego, tam bodaj na chwilę zabłysnął jaśniejszy promyk ulgi.

Dlatego podczas tygodnia miłosierdzia dziękujemy gorąco Bogu za wielką, szczerą ofiarność naszego społeczeństwa; za grosz hojnie rzucany na tacę po naszych kościołach, za paczki posyłane więźniom jakżeż często z uszczerbkiem własnych potrzeb, za chleb hojnie zwożony dla więźniów, za przytułek dany wysiedlonym, za każdy najmniejszy nawet drobny uczynek bliźniemu wyświadczony.

Prosił także o modlitwę:

I módlmy się również gorąco o pełne zrozumienie i wycucie potrzeby i zadań miłosierdzia chrześcijańskiego: miejmy zawsze serce szerokie dla każdej nędzy i niedoli bliźniego i oczy otwarte na tę wielką prawdę ewangeliczną; nic bowiem nie jest tak ważne i potężne, jak niedola człowieka, którego dusza i ciało cierpi¹⁴.

Trzeba nadmienić, że 1 stycznia 1943 roku ks. S. Bulanda został wikariuszem generalnym, a po śmierci biskupa tarnowskiego Edwarda Komara 29 IX 1943 roku, został wybrany wikariuszem kapitulnym. Rozwinął wtedy szeroką akcję charytatywną, inicjując w diecezji wysyłanie paczek żywnościowych dla kapłanów w obozach koncentracyjnych (tarnowska Caritas wysłała około 1750 paczek). Nadto wzywał wiernych do przyjmowania wysiedleńców z terenów frontowych, a po powstaniu warszawskim – z Warszawy. Dla niesienia im pomocy pożyczył przeszło 1,5 mln zł, dając w zastaw cały majątek Kurii biskupiej oraz wstrzymał wszelkie inwestycje kościelne w diecezji, aby fundusze kierować na cele charytatywne.

¹⁴ *Głosy Episkopatu*, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 1: 1945, nr 1/2, s. 17.

Na rzecz zniszczonych kościołów zbierał księgi i paramenty liturgiczne. W wyniku działalności ks. Bulandy tarnowski Związek Caritas mógł udzielić pomocy za około 9,3 mln zł, rozdając 1160 ton żywności, 8854 sztuki odzieży, około 5,4 mln. posiłków¹⁵. Zrobił dla diecezjan wiele dobrego. Zakazał m.in. w czasie wojny zakupu jakichkolwiek paramentów do kościołów, a pieniądze ze składek nakazał przeznaczyć na biednych oraz potrzebujących¹⁶. Odrębną kwestią była regularna pomoc więźniom politycznym, którzy byli przetrzymywani w tarnowskim więzieniu. Głodowe racje żywnościowe oraz złe warunki higieniczno-sanitarne obniżały sprawność fizyczną więźniów oraz osłabiały ich odporność psychiczną. Przed apatią i depresją ratowała ich pomoc w nawiązywaniu kontaktów z rodzinami, udzielana przez polskich strażników więziennych. Równie cenna była pomoc żywnościowa i lekarska, organizowana przez pracowników PCK, Caritas oraz Polski Komitet Opiekuńczy (komórka powiatowa RGO)¹⁷.

Część diecezji tarnowskiej, mianowicie obszar wzdłuż rzeki Wisłoki, uległa w 1944 roku dużemu zniszczeniu. Działania frontowe trwały tam regularnie prawie pół roku. Dla tamtejszej ówczesnej ludności Związek Caritas zorganizował już w 1945 roku doraźną pomoc. Objęto nią 42 tys. mieszkańców zamieszkających w 32 parafiach leżących na zniszczonym pofrontowym pasie Diecezji Tarnowskiej¹⁸. W diecezji, w tych okolicach które ocalały, zebrano na rzecz mieszkańców ze zniszczonych wojennymi działaniami terenów dary w postaci ziarna do zasiewów, odzieży, narzędzi rolniczych i gotówki. Obrazuje to tabela 1.

¹⁵ R. B a n a c h, *Bulanda Stanisław, ks.* [w:] *Encyklopedia katolicka*, T. 2, Lublin 1976, kol. 1190.

¹⁶ Zob. K. T a l a r e k, *Kapłani tarnowscy – rys wspomnieniowy w 225-lecie diecezji*, „Almanach Sądecki”, R. 19: 2010, nr 3/4 (72/73), s. 31.

¹⁷ 7 czerwca 1940 roku powstał w Tarnowie Polski Komitet Opiekuńczy wchodzący w skład powołanej w Generalnym Gubernatorstwie Rady Głównej Opiekuńczej (RGO), jedynej dozwolonej przez okupanta cywilnej organizacji charytatywnej, powstałej pod silnym naciskiem na niemieckie władze okupacyjne amerykańskich organizacji charytatywnych. W listopadzie 1940 roku Tarnowski Komitet Opiekuńczy został zatwierdzony przez powiatowe władze okupacyjne jako Zarząd Rady Opiekuńczej Powiatowej. Przewodniczącym jego został prawnik – przed- i powojenny sędzia tarnowskiego sądu dr Julian Kryplewski. Dzięki pomocy niesionej przez tę organizację mogły przetrwać okupację setki tysięcy ludzi. <http://www.it.tarnow.pl/index.php/pol/Atrakcje/TARNOW/Ciekawostki/Burmistrzowie-Tarnowa/Julian-Kryplewski#sthash.tNO876SQ.dpuf> (dostęp: 7.02.2017); Szerzej o pomocy podczas II wojny światowej: M. K o z a k, *Kształtowanie się instytucji pomocowych w Polsce do roku 1990*, „Roczniki Teologiczne”, T. 61: 2014, z. 1, s. 62–63.

¹⁸ Por. S. W ó j t o w i c z, *Dziesiąty rok działalności Związku „Caritas”*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (sierpień), s. 6.

Tabela 1. Dary rzeczowe dla mieszkańców zniszczonych wojną terenów diecezji tarnowskiej w 1946 roku

Lp.	Wyszczególnienie darowizny	Zebrana ilość
1	jęczmień	2 156 kg
2	owies	1 296 kg
3	pszenica	2 7591 kg
4	sążnica	954 kg
5	żyto	39 510 kg
6	groch-fasola	10 753 kg
7	odzież	1 643 szt.
8	naczynia	1 123 szt.
9	narzędzia rolnicze	869 szt.
10	różne (przedmioty codziennego użytku)	1 554 szt.
11	gotówka	291 532 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Głosy z terenu. Tarnów, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 1: 1945, nr 1/2, s. 21.

Pomimo że większość diecezjan sama niewiele miała, potrafiła się podzielić z bardziej potrzebującymi i doświadczonymi przez los, w myśl przykazania miłości bliźniego. Zebrano w gotówce bez mała 300 tys. zł, a także kilkanaście ton zboża i roślin strączkowych, które przeznaczono w większości pod zasiewy.

Spośród wielu zadań, jakie realizował tarnowski Diecezjalny Związek Caritas, jej dyrektor ks. Stanisław Wójtowicz wymienia niesioną pomoc: uciekinierom, polskim jeńcom wojennym, wysiedlonym, więźniom, Żydom, innym wysiedlonym z pasa przyfrontowego¹⁹.

Należy zaznaczyć, że Caritas miał przy każdym starostwie swoich księży delegatów, którzy wobec Urzędów Apropowizacyjnych oraz Referatów Opieki Społecznej w starostwach reprezentowali potrzeby ubogich w powiecie, pozostających pod opieką Caritas. Każdy z tychże duchownych posiadał wykaz ubogich korzystających z kuchni Caritas, wykaz dzieci

¹⁹ Zob. S. Wójtowicz, *Biskup Karol Pekała jako apostoł miłosierdzia w diecezji tarnowskiej podczas wojny*, „Currenda” (Tarnów), R. 128: 1978, s. 351–361.

oraz dorosłych, przebywających w zakładach opiekuńczych, wykaz dzieci ubogich z ochronek oraz zestawienia podopiecznych według następujących grup: a) wysiedleni z Zachodu w latach 1939–1940 roku, b) wysiedleni z Warszawy, c) uchodźcy ze Wschodu, d) zniszczeni przez działania wojenne, e) miejscowi najubożsi. Pozostając w stałym kontakcie z władzami starostw i mając szczegółowe zestawienia mogli oni skutecznie reprezentować interesy Caritas w powiecie i dopomóc najbardziej potrzebującym opieki. Wymienionych delegatów powołał ordynariusz diecezji²⁰.

Materiałami archiwalnymi, które mają szczególne znaczenie dla zobrazowania powojennej działalności Diecezjalnego Związku Caritas są sprawozdania. Każde sprawozdanie składało się z kilku działów tematycznych, ściśle powiązanych ze sobą. Przedstawiało ono zarówno stan osobowy Związku Caritas, jak i jego strukturę, ilość zakładów, które otrzymały pomoc materialną i fachową, liczbę podopiecznych objętych pomocą, a także inne niemniej istotne dane.

Ze sprawozdania Związku Caritas Diecezji Tarnowskiej za pierwszy kwartał 1946 roku wiadomo, że centrala Związku Caritas Diecezji Tarnowskiej w pierwszym kwartale liczyła 17 stałych pracowników, w tym na stanowisku referentów pracowało 5 osób, w charakterze urzędników 5 osób, 2 ekspedientki sklepowe, nadto 1 osoba w charakterze konwojenta, 2 szoferów, 1 pomocnik szofera i 1 stały robotnik niewykwalifikowany. Prócz tego Związek Caritas zatrudniał 2 siły urzędnicze i pomocniczo 1 robotnika, bez stałego angażowania. Przy sortowaniu darów amerykańskich zatrudnionych było czasowo 6 siostr zakonnych i 6 osób świeckich. W zakładach zamkniętych, otwartych i kuchniach na terenie diecezji pracowało 485 osób, w tym 219 siostr zakonnych, które stanowiły 45% personelu. Personel ten był szkolony i instruowany. W kwietniu 1946 roku miała miejsce konferencja religijno-instruktorska dla personelu Związku. Podopiecznych na terenie Związku Caritas było na dzień 1 kwietnia 1946 roku około 72 tys., nie licząc repatriantów²¹.

W tymże roku przeprowadzono dokładną aktualizację stanu oddziałów Caritas w diecezji tarnowskiej. Łącznie było w niej 270 oddziałów na terenie 13 powiatów (na jeden powiat przypadało średnio 20 oddziałów). Z oddziałów zgłoszonych formalnie i posiadających prezesa mianowanego przez Związek pracowało na terenie Związku 256, co stanowiło 87,5% ogółu parafii w diecezji. Nadto oddziałów niezgłoszonych formalnie pracowało 36, co stanowiło 12,5% ogółu parafii, z czego dowody na intensywniejszą pracę przedstawiło 8 (2,7% ogółu), a 26 parafii (9,8% ogółu) prowadziło akcję charytatywną, będącą poza zasięgiem statystycznym Związku.

²⁰ Zob. *Tarnów*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 1: 1945, nr 3, s. 26.

²¹ Zob. *Tydzień Miłosierdzia*, tamże, nr 1, s. 3.

W kwietniu 1946 roku wypadał termin nadsyłania szczegółowo opracowanych, obszernych sprawozdań kwartalnych, dotyczących zarówno pracy oddziałów, jak i działających na ich terenie zakładów kościelnych. Powielone, zunifikowane formularze zostały wysłane do parafii w marcu 1946 roku. W ciągu kwietnia 97 parafii (około 32% ogółu) z 28 dekanatów nadesłało wypełnione formularze. Z jednego dekanatu (uścieńskiego) nie nadesłano ani jednego formularza. Formularze te były na bieżąco opracowywane w biurze Związku Caritas i wpisywane do dekanalnych arkuszy statystycznych. Z całości sporządzano szczegółowy diecezjalny arkusz statystyczny.

Związek uzupełniał na terenie Tarnowa akcję należącą zasadniczo do oddziałów, prowadząc dożywianie zubożałej inteligencji w kuchni przy ul. Ogrodowej 16²². Kosztem Związku wydano tamże w miesiącu sprawozdawczym 3125 porcji posiłków.

Poza tym Związek utrzymywał internat dla najbiedniejszej młodzieży szkolnej z pasa pofrontowego przy ul. Nowodąbrowskiej 55, gdzie oprócz darów amerykańskich wydano w kwietniu subwencję w prowiancie na sumę 8 tys. zł. Związek utrzymywał również poradnię lekarską w Tarnowie, angażując osobnego lekarza. W jednym miesiącu sprawozdawczym udzielono 82 porady ambulatoryjne, dokonano 8 wizyt domowych, skierowano do rentgena, pracowni analitycznej lub lekarzy specjalistów 16 osób. Nadto zbadano 70 dzieci. Natomiast w celu leczenia gruźlicy wysłano do Otwocka 100 dzieci²³.

W okresie sprawozdawczym (za pierwszy kwartał 1946 roku) w diecezji tarnowskiej czynne były różne zakłady kościelne z ilością podopiecznych wykazaną w tabeli 2.

Jak wynika z tabeli, zakłady kościelne diecezji tarnowskiej dysponowały w analizowanym okresie 4790 miejscami w 101 zakładach opiekuńczych oraz wychowawczych. Najwięcej, bo 76 było ochronek, które prowadziły najczęściej siostry zakonne różnych zgromadzeń (w niedługim czasie były one rugowane z tychże instytucji, które upaństwowiano). Zajmowano się 300 sierotami w 12 zakładach wychowawczych²⁴. Były to w głównej mierze sieroty wojenne. Z innych instytucji należy wymienić Dom Opieki Sług im. św. Zyty na 41 miejsc przy ul. Rejtana oraz trzy domy noclegowe.

Nadto w miesiącu kwietniu 1946 roku czynnych było 29 ośrodków zdrowia, które zostały zgłoszone w Związku, oraz przysłały zapotrzebowania na leki. Związkowy lekarz Karol Zięba podjął się honorowo funkcji referenta

²² Obecna ul. gen. Józefa Bema.

²³ Zob. *Tarnów*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (październik–listopad), s. 15.

²⁴ Biskup Zbigniew Oleśnicki założył w 1448 roku Dom Sierot w Tarnowie. Por. T. Z b y r a d, *W trosce o dziecko – kształtowanie się form opieki od średniowiecznych szpitali do domów pomocy społecznej*, „Polska Myśl Pedagogiczna”, R. 2: 2016, nr 2, s. 393.

Tabela 2. Zakłady kościelne diecezji tarnowskiej w 1946 roku

Lp.	Nazwa	Ilość	Liczba podopiecznych/miejsc
1	ochronki	76	4 287 dzieci
2	zakłady wychowawcze dla sierot	12	300 sierot
3	internaty dla młodzieży szkolnej	8	100 miejsc
4	domy noclegowe	3	
5	Dom dla nieuleczalnie chorych im. św. Filomeny	1	62 miejsca
6	Dom Opieki Sług im. św. Zyty	1	41 miejsc
Łącznie		101	4 790

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Głosy z terenu. Tarnów, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 2: 1946, nr 12, s. 21.

nadzorczo wszystkich ośrodków zdrowia w diecezji. Dzięki życzliwej gościnności w Miejskim Ośrodku Zdrowia w Tarnowie zorganizowano ambulatorium Związku Caritas, czynne codziennie przez dwie godziny. Korzystać z niego mógł każdy, kogo nie stać było na zapłacenie lekarskiego honorarium. Przyjęcia odbywały się na podstawie skierowania wystawionego przez dany oddział Caritas. Jak podawał dr K. Zięba, trudności było wiele, a chorych, zwłaszcza kalekich i nieuleczalnych jeszcze więcej. Nadto odbywano wizyty domowe. Brak było środka transportu, niewiele było darmowych leków²⁵.

W kwietniu przeprowadzono rejestrację ochroniek kościelnych. Zbadano, jakie kwalifikacje posiada personel, jak przedstawia się inwentarz i pomieszczenia. Około 75% ochroniarek (świeckich opiekunek) posiadało wykształcenie fachowe, gdyż ukończyły one Seminarium Ochroniarskie lub też kursy freblowskie. Niespełna 25% nie miało fachowego wykształcenia, lecz te miały przygotowanie praktyczne, pracując w charakterze ochroniarek od 15 do 20 lat.

Lokale przeważnie były własne i na ogół odpowiednie, natomiast inwentarz w okresie wojny uległ poważnemu zniszczeniu. Brak było sprzętów, jak stoliki, taborety, ławeczki oraz gier i zabawek. Bardzo słabo przedstawiał się inwentarz kuchenny. Ilość naczyń była niewystarczająca, naczynia były

²⁵ K. Zięba, *Poradnia lekarska naszego Oddziału w Tarnowie*, „Caritas”, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946, maj, s. 6.

mocno zużyte i łatane. Jedna np. ochronka (w Mikłuszowicach) podała jako cały inwentarz kuchenny: 1 miednicę i 4 garnuszki; kilka ochronek korzystało z naczyń klasztornych. Przez cały miesiąc prowadzony był ośmiotygodniowy kurs dla wychowawczyń przedszkoli w Tarnowie. W kursie wzięło udział 13 sióstr zakonnych i ponad 20 ochroniarek.

Odnosnie do zakładów zamkniętych opracowano i przedstawiono Referatowi Opieki Społecznej przy Zarządzie Miejskim Tarnowa kosztorys remontu trzech zakładów w Tarnowie, celem zamieszczenia go w Państwowym Planie Inwestycyjnym województwa krakowskiego (w preliminarzu na następny 1947 rok). Kosztorysem objęto Dom Opieki dla Sług pod wezwaniem św. Zyty²⁶, internat – ochronkę pod wezwaniem św. Stanisława Kostki i Dom Nieuleczalnych pod wezwaniem św. Filomeny²⁷. Przewidywany ogólny koszt remontu tych zakładów wynosił 8 261 660 zł. Nadto wysłano zapotrzebowania do miejscowej Opieki Społecznej, przygotowano preliminarze, rozwieszono również przydziały darów amerykańskich do 40 zakładów.

Od początku istnienia Diecezjalnego Związku Caritas przy Parafialnym Oddziale przy katedrze w Tarnowie istniała bezpłatna kuchnia dla ubogich prowadzona przez cały rok przy ul. Mościckiego. Następnie otwarto nowe kuchnie: jedną przy żłobku dr. Goździewskiego, drugą przy ul. Warzywnej 8 na Grabówce. Kuchnia przy ul. Mościckiego od 15 grudnia 1936 roku do końca 1937 roku wydała 28 184 obiadów dla bezrobotnych fizycznych i 5817 dla bezrobotnych umysłowych. Prowadzona była przez ss. służebniczki i służyła głównie mieszkańcom śródmieścia. Kuchnia przy żłobku była głównie przeznaczona dla bezrobotnych i biednych dzielnicy Pogwizdów, baraków pogwizdowskich i krzyskich. Kuchnię tę prowadziły ss. albertynki. Natomiast kuchnia przy ul. Warzywnej była przeznaczona dla dzielnicy Grabówka i była pod kierownictwem pań z Katolickiego Stowarzyszenia Kobiet Oddziału na Grabówce. Legitymacje na obiady dla kuchni przy ulicy Mościckiego i przy żłobku wydawała Caritas parafialna, pl. Katedralny 6,

²⁶ Stowarzyszenie Sług Katolickich Św. Zyty w Tarnowie założone zostało w 1892 roku przez ks. Jana Nepomucena Łukowskiego, filipina. Działo pod patronatem Zgromadzenia Sług Jezusa, które od 1899 roku objęło opiekę nad schroniskiem dla służących przy ul. Topolowej (obecnie ul. S. Westwalewicza) w 1907 roku przeniesionym do budynku Zgromadzenia przy ul. T. Reytana 10 pod nazwą Dom Opieki i Szkoły Praktycznej dla Sług. Zob. K. Moskał, *Stowarzyszenie Sług Katolickich Św. Zyty w Tarnowie* [w:] *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010, s. 411.

²⁷ Dom dla nieuleczalnie chorych imienia św. Filomeny w Tarnowie prowadziło w początkach XX wieku Towarzystwo Filomeny dla Pielęgowania Nieuleczalnie Chorych. Zob. *Pielgrzymka do Świętej Filomeny*, „Nasza Parafia” (Oborniki Śląskie), 2013, nr 8 (202), s. 10–11.

Tabela 3. Miesięczny bilans kasowy tarnowskiego Związku Caritas w 1946 roku

	Bilans miesięczny	Rachunek w Banku Narodowym
Przychód	248 405,00 zł	91 725,00 zł
Rozchód	216 491,75 zł	87 300,00 zł
Saldo	+ 31 913,25 zł	+ 4 425,00 zł

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Głosy z terenu. Tarnów, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 2: 1946, nr 1/2, s. 21

Tabela 4. Miesięczny wykaz wydanych towarów przez tarnowską Caritas

Lp.	Nazwa	Ilość
1	kakao	6 663 puszki
2	jarzyny	22 449 puszek
3	mleko kondensowane	9 078 puszek
4	mleko w proszku	591 sztuk
5	mąka biała	3 800 kg
6	tran	752 litry
7	zupa	38 810 puszek
8	ziemniaki	3 000 kg
9	leki	53 opakowania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Głosy z terenu. Tarnów, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 2: 1946, nr 1/2, s. 21

zaś dla kuchni przy ul. Warzywnej wydawały panie z Akcji Katolickiej²⁸. Kuchnie te odegrały dla ludności znaczącą rolę podczas drugiej wojny

²⁸ Zob. Nowe bezpłatne kuchnie, „Wiadomości Parafii Katedralnej”, R. 1: 1937, nr 48, s. 2.

światowej²⁹. W kwietniu 1946 roku było na terenie diecezji 65 czynnych kuchni Caritas, z czego 42 w terenie byłego frontu. W samym Tarnowie były cztery. Kuchnie te wydały w kwietniu łącznie 212 525 posiłków, a łączne koszty tychże posiłków wyniosły 1 487 675 zł. Subwencji gotówkowych udzielono kuchniom w 14 przypadkach na sumę 51 tys. zł.

Niezmiernie planowo i racjonalnie, jak obrazuje to tabela 4, dysponowano zasobami pieniężnymi w tarnowskim Diecezjalnym Związku Caritas.

Zarówno bilans miesięczny, jak i rachunek bankowy wykazywały saldo dodatnie. W tym miejscu należy zaznaczyć, że organizacja ta nigdy nie była zadłużona, nawet przy bezprawnym przejmowaniu jej przez komunistyczny rząd.

Z magazynu Caritas wydano towary wykazane w tabeli 4.

Jak wynika z powyższej tabeli, podstawowymi środkami, które rozdysponowywała tarnowska Caritas była żywność, w tym 3 tony ziemniaków i 3,8 tony mąki. W pierwszej kolejności wydawano mleko, które zarezerwowane było zwłaszcza dla małych dzieci. Również dla najmłodszych wydawano tran. Należy zaznaczyć, że Związek Caritas dysponował niewielką ilością leków w stosunku do potrzeb.

Międzynarodowa organizacja pomocy UNRRA³⁰ w latach 1945–1947 dostarczyła do Polski 2 mln ton różnych towarów, m.in. ciągniki, maszyny budowlane i rolnicze, parowozy, wagony kolejowe, samochody ciężarowe, warsztaty naprawcze i montownie, a także odzież, tekstylia, sprzęt medyczny, leki, materiały płynne, zboże, zwierzęta, artykuły spożywcze oraz kilka milionów 5-kilogramowych paczek żywnościowych z zapasów wojskowych³¹. W kwietniu 1946 roku tarnowski Związek Caritas zabrał z Krakowa w trzech turach samochodowych resztę darów amerykańskich, które w 80% zostały rozproszane, a w 20% zdeponowane w magazynie. Nadto przeładowano w Krakowie i przywieziono koleją dwa wagony żywności. Dary zagraniczne były odzewem zarówno Polonii, jak i obywateli i rządu USA, dzięki zabiegom z ramienia Episkopatu Polski bp. Karola Pékali i jego podróży po świecie. Doceniali to nawet komunistyczni oficerowie organów

²⁹ Por. J. B o c h e n e k, *Na posterunku. Kartki z dziejów Kościoła tarnowskiego w czasie okupacji niemieckiej*, Tarnów 1947, s. 62–66.

³⁰ UNRRA – United Nations Relief and Rehabilitation Administration, (z ang. Administracja Narodów Zjednoczonych do Spraw Pomocy i Odbudowy) była organizacją międzynarodową utworzoną w 1943 roku w Waszyngtonie, z inicjatywy USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Chin w celu udzielenia pomocy obszarom wyzwolonym w Europie oraz Azji po zakończeniu II wojny światowej. Prawie 70% świadczeń na rzecz UNRRA pochodziło z USA. Największymi odbiorcami były Chiny i Polska. Por. A. W ą s o w s k i, *Prezenty od „Cioci Unry”* [w:] *Historia PRL*, T. 1: 1944–1945, [aut. tekstów P. Pleskot i in.], Warszawa 2009, s. 87.

³¹ *Podarunki „cioci” UNRRY. Tran, dorsze, ruda, samochody i pszenica*, „Gazeta Ludowa. Pismo dla wszystkich”, R. 2: 1946, nr 126, s. 4.

bezpieczeństwa w Polsce, sporządzając charakterystykę biskupa. 23 marca 1961 roku zapisano w niej, że bp K. Pękala

po powrocie do kraju, został mianowany dyrektorem diecezjalnym Akcji Katolickiej. Założył szereg stowarzyszeń mężczyzn i kobiet. Zajmował się również bardzo aktywnie w diecezji akcją charytatywną [uważano wówczas, że w diecezji tarnowskiej najlepiej zorganizowana w Polsce jest ta akcja – P.G.]. W czasie okupacji poświęcał się przede wszystkim pracy charytatywnej i niesienia pomocy więźniom³².

Z drugiej jednak strony komuniści żywili obawy, że bp Pękala podróżując do krajów kapitalistycznych może nawiązywać kontakty, które mogą godzić w polski komunizm oraz sojusz z ZSRR. Odbiło się to po latach na jego bliskim krewnym – ks. Andrzeju Pękali, który z tego powodu nie otrzymał paszportu na studia do Rzymu³³. Z resztą, jak wynika z lektury akt zgromadzonych w krakowskim oddziale IPN, sam bp K. Pękala był w latach 50. i 60. XX wieku na cenzurowanym w bezpiece. Szczególnie żywił obawy o swój los, gdy padało jego nazwisko na procesie sądowym biskupa kieleckiego Czesława Kaczmarka³⁴.

Diecezjalny Związek Caritas zawarł korzystną umowę między Centralą Odpadków w Łodzi, a hurtownią skupu i zbierania makulatury i odpadków w Bochni. Zobowiązano się po korzystnej cenie (ustalanej każdorazowo, zależnie od jakości dostarczonego towaru i aktualnego dla danego okresu kursu) dostarczać miesięcznie najmniej 10 ton makulatury i odpadków. Hurtownia zbierała odpadki lub zakupywała je w cenie 1 zł za 1 kg. Zorganizowano w miesiącu sprawozdawczym biuro hurtowni w Bochni oraz wywieziono dwa wagony po 15 ton makulatury.

Związek Caritas posiadał dwa sprawne samochody ciężarowe. Samochody poza zwiezieniem reszty darów amerykańskich z Krakowa do Tarnowa (3 tury) odbyły 5 tur do Mielca i Radomyśla, 3 tury do Dębicy, 6 tur do Pilzna, 6 tur do Nowego Sącza, 3 tury do Gorlic, 4 tury do Brzeska i Bochni, 3 tury do Szczucina i Dąbrowy, rozwożąc przydział darów amerykańskich i subwencji towarowych dla oddziałów i kuchni.

Nadto dla celów sanitarnych używano samochodów cztery razy po 40 km. Dla nauczycieli zwoziły za zwrotem kosztów benzyny przydziały z Krakowa

³² Charakterystyka ks. dr. Karola Pękali biskupa sufragana i wikariusza kapitulnego kurii diecezjalnej w Tarnowie, Kraków 23 marca 1961, IPN Kr 039/2, T. 12, cz. 2, k. 946–949.

³³ *Z-ca komendanta Powiatowego MO w Brzesku do Naczelnika Wydziału III KW MO w Krakowie, Brzesko 1 II 1961, IPN Kr 039/2, T. 17, cz. 1, k. 135–136.*

³⁴ Jednym z podnoszonych przez bezpiekę argumentów było to, że negatywnie wyrażał się w publikacjach o komunizmie jeszcze przed wybuchem drugiej wojny światowej.

trzy razy, przywoziły repatriowanych do Krakowa oraz Katowic pięć razy, w Tarnowie ze stacji dwa razy; rozwoziły żywność po zakładach i szkołach w Tarnowie trzy razy, zwoziły materiał na bursę dla najbiedniejszej młodzieży dwa razy. W sumie samochody odbyły 45 tur, nie licząc przejazdów w Tarnowie³⁵.

W 1946 roku Diecezjalny Związek Caritas urządził kolonie letnie dla dzieci, co obrazuje tabela 5.

Tabela 5. Kolonie letnie dla dzieci w diecezji tarnowskiej w 1946 roku

Lp.	Nazwa miejscowości kolonijnej	Ilość dzieci
1	Kąclowa	40
2	Krzyżanowice	30
3	Rytro	100
4	Lipnica Murowana	25
5	Stary Sącz	30
6	Krynica	15
Łącznie		240

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ks. S. Wojtowicz, *Dziesiąty rok działalności Związku „Caritas”, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (sierpień), s. 8.*

Jak widać, 240 dzieci z najuboższych rodzin skorzystało z letniego kolonijnego wypoczynku w sześciu miejscowościach diecezji tarnowskiej. Kolonie takie urządzano corocznie. Nadto kilkadziesiąt dzieci z pasa pofrontowego Związek Caritas umieścił w Czchowie i Wietrzychowicach. Poza tym wspomagał kolonie harcerstwa, szkolnych komitetów rodzicielskich, a także półkolonie urządzone przez własne oddziały dla 3200 dzieci.

Po II wojnie światowej na terenie Związku Caritas, pod jego opieką w całej diecezji tarnowskiej funkcjonowały przedszkola. W 1946 roku było ich 86, co przedstawia tabela 6.

Pomimo powojennych trudności, jak wynika z tabeli 6, w każdym powiecie zorganizowano pod patronatem Związku Caritas przedszkola. Najwięcej

³⁵ Zob. *Tarnów*, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 2: 1946, nr 9, s. 31–32.

Tabela 6. Przedszkola Caritas w diecezji tarnowskiej w 1946 roku

Powiat	Liczba placówek	Ilość dzieci
Bochnia	5	423
Brzesko	9	485
Dąbrowa	10	559
Dębica	6	395
Gorlice	3	166
Kolbuszowa	3	195
Limanowa	7	256
Mielec	8	402
Nowy Sącz	10	430
Tarnobrzeg	1	60
Tarnów	24	1 005
Łącznie	86	4 376

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Ks. S. Wojtowicz, *Dziesiąty rok działalności Związku „Caritas”, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (sierpień), s. 7–9.*

było ich w powiecie tarnowskim (24), a najmniej w tarnobrzescim (1). Zapewniały one opiekę dla 4376 dzieci.

Szczególną pomoc tarnowska Caritas niosła więźniom ideowo-politycznym zarówno w więzieniach, jak i obozach koncentracyjnych. Jeden z byłych więźniów nr 2313 podał, że:

Prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie, a my, byli więźniowie, zbawienną działalność „Caritasu” poznaliśmy we więzieniu w Tarnowie. Gdy głód w więzieniu kurczył nam żołądki, a każdego dnia były ofiary, wtedy to w chwilach krytycznych łamie „Caritas” olbrzymie trudności związane z uzyskaniem od Gestapa pozwolenia na dostarczanie więźniom żywności. Jaka radość i otucha wstępowała w nas, gdy wozy napełnione chlebem zajeżdżały pod więzienie. Chłoniemy z wypiekami na twarzach wieści od strażników ile wozów przyszło, co one zawierają, ba nawet kto je przywiózł. Cieszyliśmy

się wówczas, jak małe dzieci otrzymujące podarki. Stwierdzam, że opieka „Caritasu” ratowała nas od śmierci głodowej w więzieniu, a następnie w obozach koncentracyjnych. Nieograniczona ofiarność tutejszego Duchowieństwa, Sióstr Zakonnych, na oddziale chorych więźniów, tudzież wsi naszych, zdumiewała wszystkich korzystających. Mogą różni różnie ofiarność interpretować, jednak my, b. więźniowie polityczni którzy bezpośrednio korzystaliśmy z ofiar, możemy powiedzieć, że „Caritas” niósł wielką pomoc, a nam wydawała się ta instytucja wszechmocną. Również nieliczną garstką b. więźniów, którzy powrócili z obozów i nie znaleźli swoich najbliższych, opiekuje się „Caritas”, jak dziećmi, daje odzież, obuwie, daje codzienne obiady i pomoc lekarską. W „Caritasie” znajdują zawsze zrozumienie i wydają pomoc wdowy i dzieci ofiar terroru hitlerowskiego. Do dzisiejszego dnia zacny Ks. Dyr. Wójtowicz pomaga Związkowi b. Więźniów czym może, obdzielając najbiedniejszych członków odzieżą.

My, byli więźniowie, podkreślamy i podkreślać będziemy stale, że pożyteczna ta instytucja zaskarbiła sobie serca wszystkich, a przede wszystkim u b. więźniów ideowo-politycznych, oraz wdów i sierót po ofiarach terroru hitlerowskiego³⁶.

Warto zaznaczyć, że pomoc diecezjalnej Caritas nie ograniczała się wyłącznie do okresu pobytu więźniów w zakładzie karnym. Szczególnie cenna była po zakończeniu drugiej wojny światowej.

Druga wojna światowa dotknęła wiele osób z diecezji tarnowskiej, przyniosła jednym śmierć, innych pozbawiła dachu nad głową, odzienia oraz żywności. Dużą pomoc niósł poszkodowanym Caritas Diecezji Tarnowskiej w dziesiątym roku swojej działalności³⁷. Pomimo wielu trudności w sposób imponujący prowadził działalność na rzecz diecezjan, a bieda była ogromna. Gigantyczna praca, jaką wykonywali zarówno duchowni, jak i świeccy diecezji tarnowskiej pod kierownictwem ks. Stanisława Wójtowicza, nie byłaby możliwa bez wsparcia zarówno z zewnątrz, ale i wewnątrz diecezji i kraju. Szczególnie pozytywnie wpisał się w działalność charytatywną biskup Karol Pękała, sufragan diecezji tarnowskiej, który niezmordowanie kierował Centralą. Był do tego dobrze przygotowany, tak pod względem teoretycznym, jak i praktycznym. Można go przyrównać do św. Wincentego a Paulo, misjonarza, który już w XVII wieku dał podwaliny pod nowoczesną, zorganizowaną pomoc ubogim i potrzebującym. W odróżnieniu od państwowego Komitetu Opieki Społecznej troszczącego się o sferę wyłącznie materialną, Caritas objęła całościowo człowieka, zarówno jego sferę cielesną,

³⁶ Zob. „Caritas” jest naszym najlepszym przyjacielem, „Nasza Droga. Jednodniówka”, Tarnów 1946, s. 26.

³⁷ Szerzej: S. Wójtowicz, *Dziesiąty rok działalności Związku „Caritas”*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (sierpień), s. 6–8.

jak i duchową³⁸. Tym bardziej, że wojna spowodowała u wielu traumę, która niczym później nie została zniwelowana. Oprócz biskupa Karola Pékali wpisał się bardzo chlubnie w diecezjalną działalność Caritas również ks. Stanisław Wojtowicz, jej dyrektor. Na Konferencji Episkopatu Polski tarnowski Związek Caritas stawiany był za wzór dla innych tego typu organizacji.

Związek Caritas Diecezji Tarnowskiej, podobnie, jak i identyczne oddziały Caritas w całej Polsce został rozwiązany decyzją komunistycznych władz państwowych z 23 stycznia 1950 roku, po 13 latach owocnej i jakże pożytecznej pracy. Zarówno nazwa, jak i majątek nieruchomy i ruchomy, tudzież całe zaplecze zostały zawłaszczone przez komunistów³⁹. Należy jednak zaznaczyć, że parafie nie zaprzestały angażowania się w dzieła charytatywne podczas reżimu komunistycznego w Polsce. Ówczesna działalność zeszła niejako do podziemia. Komuniści upaństwowili co tylko mogli, po to tylko, aby mieć pełny wgląd w działalność i możliwość sterowania daną organizacją. Kościół katolicki był wrogo postrzegany przez aparat władzy i represji⁴⁰. Przez ponad 30 lat kościelna Caritas oficjalnie nie działała. Przełomowy okazał się dopiero rok 1981, od tego czasu znów organizowano oficjalnie pomoc ubogim i chorym w parafiach. Ustawą z 13 maja 1989 roku przywrócono w pełni możliwość nieskrępowanego działania organizacji charytatywnych, w tym Caritas Polska⁴¹.

BIBLIOGRAFIA

- K. Babraj, *Zarys dziejów pomocy społecznej na ziemiach polskich z uwzględnieniem działań wobec osób bezdomnych*, „Głos Brata Alberta”, 2011, nr 4 (67)
- R. Banach, *Bulanda Stanisław*, ks. [w:] *Encyklopedia katolicka*, T. 2: Bar–Centuriones, Lublin 1976
- J. Bochenek, *Na posterunku. Kartki z dziejów Kościoła tarnowskiego w czasie okupacji niemieckiej*, Tarnów 1947
- „Caritas” jest naszym najlepszym przyjacielem, „Nasza Droga. Jednodniówka”, Tarnów 1946
- Charakterystyka ks. dr. Karola Pékali biskupa sufragana i wikariusza kapitulnego kurii diecezjalnej w Tarnowie, Kraków 23 marca 1961, IPN Kr 03½, T. 12, cz. 2, k. 946–949

³⁸ Por. *Nasz stosunek do Komitetu Opieki Społecznej (KOS)*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 1: 1945, nr 3/4, s. 1.

³⁹ Szerzej na ten temat: D. Z a m i a ł a, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000.

⁴⁰ K. B a b r a j, *Zarys dziejów pomocy społecznej na ziemiach polskich z uwzględnieniem działań wobec osób bezdomnych*, „Głos Brata Alberta”, 2011, nr 4 (67), s. 13–25.

⁴¹ Ustawa z dnia 13 maja 1989 roku o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, DzU, 1989, nr 29, poz. 154. Zob. *Misericors. 75 lat działalności Caritas Diecezji Tarnowskiej*, red. ks. P. Grzanka, Tarnów 2012.

- S. Gajewski, *Kubina Teodor Filip* [w:] *Słownik biograficzny katolicyzmu społecznego w Polsce*, [T. 2:] K–P, kom. red. Ryszard Bender [i in.], Lublin 1994
- Głosy Episkopatu*, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 1: 1945, nr 1/2
- Głosy z terenu. Tarnów*, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 1: 1945, nr 1/2
- Głosy z terenu. Tarnów*, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 2: 1946, nr 1/2
- <http://www.it.tarnow.pl/index.php/pol/Artakcje/TARNOW/Ciekawostki/Burmistrzowie-Tarnowa/Julian-Kryplewski#sthash.tNO876SQ.dpuf>
- J. Kowalski, J. Biskup, T. Kubina – *człowiek wyprzedzający swoją epokę*, „Chrześcijanin”, T. 6: 1981
- M. Kozak, *Kształtowanie się instytucji pomocowych w Polsce do roku 1990*, „Roczniki Teologiczne”, T. 61: 2014, z. 1
- Książe Niezłomny. Kardynał Adam Stefan Sapieha*, red. R. Bogacz, Kraków 2001
- B. Kumor, *Diecezja tarnowska. Dzieje ustroju i organizacji, 1786–1985*, Kraków 1985
- B. Kumor, *Pękala Karol (1902–1968)* [w:] PSB, T. 25, z. 4, Wrocław 1980
- B. Kumor, *Pękala Karol (1902–1968)* [w:] *Słownik polskich teologów katolickich*, T. 6: K–P, red. L. Grzebień, Warszawa 1983
- Misericors. 75 lat działalności Caritas Diecezji Tarnowskiej*, red. ks. P. Grzanka, Tarnów 2012
- K. Moskal, *Stowarzyszenie Sług Katolickich św. Zyty w Tarnowie* [w:] *Encyklopedia Tarnowa*, red. A. Niedojadło, Tarnów 2010
- Nasz stosunek do Komitetu Opieki Społecznej (KOS)*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 1: 1945, nr 3/4
- P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965–1999. Słownik biograficzny*, Warszawa 2000
- A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, T. 4: R–Ż, Tarnów 2004
- A. Nowak, *Słownik biograficzny kapłanów diecezji tarnowskiej 1786–1985*, T. 1: *Biskupi i kanonicy*, Tarnów 1999
- Nowe bezpłatne kuchnie*, „Wiadomości Parafii Katedralnej”, R. 1: 1937, nr 48
- Pielgrzymka do Świętej Filomeny*, „Nasza Parafia” (Oborniki Śląskie), 2013, nr 8 (202)
- Podarunki „cioci” UNRRY. Tran, dorsze, ruda, samochody i pszenica*, „Gazeta Ludowa. Pismo dla wszystkich”, R. 2: 1946, nr 126
- M. Rożek, *Kardynał Sapieha*, Kraków 2007
- P. Stach, *Życie i działalność śp. ks. dra Stanisława Bulandy*, „Currenda. Pismo urzędowe Diecezji Tarnowskiej”, R. 111: 1961
- Statut Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej*, Tarnów 1937
- K. Talarek, *Kapłani tarnowscy – rys wspomnieniowy w 225-lecie diecezji*, „Almanach Sądecki”, R. 19: 2010, nr ¾ (7^{2/3})
- Tarnów*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 1: 1945, nr 3
- Tarnów*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (październik–listopad)

- Tarnów, „Caritas. Pismo poświęcone zagadnieniom Katolickiej Akcji Charytatywnej w Polsce”, R. 2: 1946, nr 9
- Tydzień Miłosierdzia, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 1: 1945, nr 1
- A. Wąsowski, *Prezenty od „Cioci Unrry”* [w:] *Historia PRL*, T. 1: 1944–1945, [aut. tekstów P. Pleskot i in.], Warszawa 2009
- Z. Wigłusz, *Kronika życia i działalności Adama Stefana Kardynała Księcia Sapiehy* [w:] *Książę Niezłomny Kardynał Adam Stefan Sapieha*, red. R. Bogacz, Kraków 2001
- S. Wójtowicz, *Biskup Karol Pékala jako apostoł miłosierdzia w diecezji tarnowskiej podczas wojny*, „Currenda. Pismo urzędowe Diecezji Tarnowskiej”, R. 128: 1978
- S. Wójtowicz, *Dziesiąty rok działalności Związku „Caritas”*, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (sierpień)
- D. Zamiatła, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000
- T. Zbyrad, *W trosce o dziecko – kształtowanie się form opieki od średniowiecznych szpitali do domów pomocy społecznej*, „Polska Myśl Pedagogiczna”, R. 2: 2016, nr 2
- K. Zięba, *Poradnia lekarska naszego Oddziału w Tarnowie*, „Caritas”, „Biuletyn Związku „Caritas” Diecezji Tarnowskiej”, R. 2: 1946 (maj)

SUMMARY

Paweł Glugła

THE ACTIVITY OF THE CARITAS ASSOCIATION OF THE DIOCESE OF TARNÓW IN 1946

The Association Caritas of the Diocese of Tarnów was erected by the bishop of Tarnów Franciszek Lisowski on 1 March, 1937. His activity had a positive mark on the history of the Church of Tarnów. During World War II he developed a broad charity. His help was provided for the homeless, orphans, poor, hungry, displaced persons, Jews and prisoners of concentration camps. After the war, there were more than 70,000 residents. In 1946 in the Diocese of Tarnów, Caritas had 270 branches in 13 counties. The action of feeding, taking care of children, the sick and the poor was carried out. All the help was organized in a professional way and it was permanent. Not all the problems were solved, including post-war poverty but many efforts were made to alleviate the miseries of the most affected by the war. Caritas took care of the man holistically – materially and spiritually.

KEY WORDS: DIOCESE OF TARNÓW – CARITAS ASSOCIATION – CATHOLIC CHURCH – HUMANITARIAN ASSISTANCE – POST-WAR PERIOD – REPORTING

Paweł Glugła – e-mail: pg64@interia.pl

